

Complexitats i tensions socials a les comarques gironines

La demarcació de Girona, malgrat que és un dels motors econòmics del país, presenta dades preocupants a l'hora de satisfer les necessitats socials. Els efectes de l'exclusió social es tradueixen no tan sols en qüestions materials, sinó també en múltiples dimensions.

Text > **XAVIER CASADEMONT** i **QUIM BRUGUÉ**, professors de la Universitat de Girona

Les comarques de Girona han gaudit, tradicionalment, d'una imatge de prosperitat. A banda dels indubtables atractius patrimonials i paisatgístics, el tòpic sovint ha parlat de Girona com un territori pròsper i benestant, fet que l'ha convertit en una zona atractiva per al

desenvolupament industrial i la mà d'obra. De fet, si ens fixem en els principals indicadors econòmics i socials, les dades globals de la província així semblen demostrar-ho. Tanmateix, la recerca ens adverteix que la distribució de la riquesa no és equitativa entre la població, un fet que accentua la polarització

social. En els darrers anys, sobretot a partir de l'esclat de la crisi estructural del sistema capitalista, el 2008, la província de Girona no ha quedat al marge de les grans transformacions socials i polítiques dels darrers anys, i nous fenòmens i realitats relacionades amb la pobresa, l'exclusió i la vulne-

>> *Un veí saluda un sensesostre al pont de Sant Agustí.* (Foto: ANIOL RESCLOSA)

rabilitat social s'han fet més evidents. Així mateix, enmig de la pandèmia de la COVID-19, molts d'aquests vells problemes s'han agreujat, i el futur que s'albira, en alguns casos, no ens fa ser gaire optimistes respecte a la seva evolució.

A banda de la necessitat de superar alguns dels mites, també cal tenir en compte les característiques intrínseques de Girona. Més enllà de compartir un territori, una població i estructures polítiques i administratives, la província presenta una diversitat interna considerable des de múltiples punts de vista, com ara les característiques de la població, l'estructura territorial, zones amb alta densitat de població i d'altres amb despoblament, l'equilibri urbà-rural, les zones costaneres i d'interior, territoris fronterers, etc. Es fa difícil, per tant, parlar de Girona com un tot, i cal estar alerta a les múltiples realitats que conviuen a l'interior de la província a l'hora de fer anàlisis i extreure'n conclusions.

Les societats estan permanentment en contínua transformació. Són moltes les dimensions i variables que evolucionen, fruit de les interaccions, tensions i les dinàmiques socials, polítiques, econòmiques, demogràfiques, etc. En els darrers anys, les societats occidentals han experimentat canvis fruit dels processos de globalització econòmica, que s'han materialitzat en el pas de les societats industrials a les postindustrials. Així

mateix, l'economia productiva ha anat perdent pes en relació amb el conjunt de l'activitat econòmica, i els processos de tecnificació i de digitalització impulsats per les tecnologies de la informació i la comunicació han afeblit els models i les estructures econòmiques tradicionals. La mundialització de l'economia ha impactat severament en sectors tradicionalment potents a les comarques de Girona, i ha dificultat la supervivència de sectors que han de lluitar amb economies incipients, que produeixen a costos més baixos i sense regulacions en l'àmbit laboral i ambiental. D'altra banda, els moviments

La mundialització de l'economia ha impactat severament en sectors tradicionalment potents a les comarques de Girona

de població i les migracions han crescut de manera espectacular els darrers anys, i han transformat de manera radical l'estructura i les característiques de la població.

Aquests tres fenòmens, globalització, postindustrialisme i migracions,

són alguns dels trets més destacats a l'hora d'entendre el pas del segle xx al XXI. Tots aquests elements impregnen de manera transversal les societats occidentals i evidencien la interdependència entre allò global i local. I és que, malgrat que tenen els seus orígens a molts quilòmetres de distància, tots aquests fenòmens impacten de manera directa en la majoria dels dos-cents vint-i-un municipis de la província de Girona. Uns impactes que es tradueixen en efectes estructurals, però que afecten especialment variables clau per a l'exclusió, les desigualtats i la vulnerabilitat social.

>> La pandèmia de la COVID-19 ha agreujat les situacions de vulnerabilitat i de dependència i els problemes econòmics, socials i psicològics.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. JORDI S. CARRERA.)

De què parlem, però, quan ens referim a fenòmens com l'exclusió social, les desigualtats i la vulnerabilitat? Sense voler caure en una explicació excessivament teòrica, presentarem de manera esquemàtica alguns d'aquests conceptes, per tal de, posteriorment, facilitar algunes dades i exemples sobre com es manifesten específicament al territori.

L'exclusió social

Pel que fa a l'exclusió social, es tracta d'un concepte impulsat per la Comissió Europea a principis dels anys noranta, durant el mandat de Jacques Delors, i que es va consolidar amb l'aprovació de l'Estratègia de Lisboa el 2000. A partir d'aquell moment, la Unió Europea obligava els estats membres a prioritzar la lluita contra l'exclusió social en les polítiques socials. En bona mesura, la introducció d'aquest concepte pretenia superar nocions com la de *pobresa*, que tradicionalment s'havien entès des d'una perspectiva unidimensional, fixant-se solament en la qüestió econòmica i monetària. Aquesta aproximació resultava excessivament simple a l'hora de descriure fenòmens socials complexos que sovint s'explicaven per

>> Persona indigent dormint al carrer del Doctor Oliva i Prat, al Barri Vell gironí.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. JORDI S. CARRERA.)

la influència i la interacció de molts altres factors. La perspectiva de l'exclusió social va suposar un salt qualitatiu important, ja que va incorporar una pluralitat de variables que resulten decisives en l'esdevenir de les persones, més enllà de la situació econòmica, com el nivell d'instrucció, la formació, l'habitatge, l'urbanisme, les xarxes socials i familiars, la participació social i política, etc.

Tanmateix, com sovint passa en les ciències socials, no existeix un consens unànim a l'hora de definir-la. Alguns posen l'èmfasi en els perfils i els col·lectius exclosos o en risc d'exclusió; d'altres es fixen específicament en les situacions i problemes que expliquen l'exclusió; i d'altres analitzen els actors que tenen capacitat d'incidència en l'emergència i l'eliminació de les situacions d'exclusió.

A nosaltres, ens sembla interessant descriure el fenomen de l'exclusió social a partir d'una metàfora que pren la imatge d'un tren, i des d'una triple dimensió: 1) l'exclusió com a situació, 2) l'exclusió com a risc i 3) l'exclusió com a procés. De forma genèrica, l'exclusió com a situació fa referència a aquelles persones amb un conjunt de dèficits que els impedeixen viure una vida digna. Són persones que presenten, de forma simultània, problemes múltiples, no només de tipus material, sinó també en àmbits com la

salut, la formació, les xarxes socials i familiars, l'habitatge, etc. Seguint amb la nostra metàfora, són persones que ja han perdut el tren i que difícilment hi podran tornar a accedir. En segon lloc, l'exclusió com a risc afecta persones o col·lectius que, sense patir dèficits materials i immaterials que els situïn al marge de la comunitat, presenten uns nivells de fragilitat propers a un sever risc d'exclusió. En termes acadèmics, aquestes situacions s'han descrit com a *vulnerabilitat*, i, en el context de la nostra metàfora, les protagonitzen persones que, malgrat haver estat tradicionalment instal·lades còmodament a l'interior del tren, cada vegada

corren més el risc d'acabar-ne fora. Finalment, l'exclusió com a procés fa referència a la manera com el model de desenvolupament econòmic d'una societat condiona els processos d'exclusió i vulnerabilitat socials. És a dir: el model de desenvolupament econòmic afavoreix l'aparició de situacions d'in-

clusió o exclusió socials, i en funció del model que es dibuixi això tindrà unes conseqüències en un sentit o en un altre. Tornant a la nostra metàfora, el tren avança al ritme que marca la màquina, i el fet que no tothom pugui seguir el ritme fixat pot provocar l'endarreriment d'alguns vagons, que no sempre poden seguir el ritme dels capdavanters.

L'exclusió social incorpora variables com la situació econòmica, el nivell d'instrucció, la formació, l'habitatge, l'urbanisme...

Però com es manifesta el fenomen de l'exclusió social, a la província de Girona? A continuació presentarem algunes dades provinents de fonts diverses. Dades quantitatives, que ens permetran aproximar-nos a alguns dels problemes destacats, i també informació de tipus qualitatiu, sobre la base de les opinions d'alguns protagonistes. No es tracta, en cap cas, d'una anàlisi extensa i profunda de la realitat provincial, ja que no disposem de l'espai necessari per endinsar-nos-hi. En tot cas, pretén ser una breu aproximació a algunes de les situacions que considerem més urgents, així com a reptes de futur.

Una font d'informació bàsica per entendre les necessitats socials a la nostra província, i que sovint és oblidada, són les memòries anuals dels serveis socials locals. Els serveis socials municipals han desenvolupat, d'ençà de la reinstauració de la democràcia, una funció importantíssima en la lluita contra l'exclusió i les desigualtats. Malgrat que, sovint, ho fan sense els recursos necessaris i sense la complicitat d'altres polítiques públiques, la seva tasca s'ha de posar en valor, atès que possibilita la proximitat amb la ciutadania i el coneixement acurat de les múltiples arestes de les situacions d'exclusió.

Memòries i informes de serveis socials

Fixem-nos, doncs, en algunes de les conclusions d'algunes memòries i informes de serveis socials. Un informe de l'Ajuntament de Girona, publicat el 2020 arran de la crisi de la COVID-19, alerta d'un increment de la desigualtat per causes estructurals, que exigirà respostes d'àmbit supramunicipal, com ara garantir unes rendes bàsiques per satisfer necessitats de subsistència i d'habitatge. En el cas de la Garrotxa, la memòria del 2019 dels serveis socials alerta de la cronificació de la pobresa. Així, s'afirma que «malgrat la suposada millora de la situació econòmica i el baix índex d'atur de la comarca, la precarització del mercat de treball i les dificultats de trobar un habitatge a preus assequibles provoquen moltes dificultats per sortir de la pobresa i les conseqüències d'exclusió que aquesta pobresa comporta». En el cas del Ripollès, s'aposta per la implementació d'un nou model de convivència, basat

en el respecte a les diferents formes de diversitat i en les identitats, tot treballant per l'establiment d'una societat plural i cohesionada.

La lectura atenta de l'activitat dels serveis socials ens alerta de problemes i reptes en àmbits diversos: persones dependents, envelliment, infància...

En la mateixa direcció, un informe de la ciutat de Figueres, publicat el 2017 per Martínez i Forniés, mostra resultats preocupants en diversos àmbits. És especialment inquietant l'enorme diferència en la renda disponible a la llar respecte a la mitjana catalana. Això implica una taxa de risc de pobresa del 42,5 %, així com diferències molt substancials en altres variables relacionades amb la privació material severa o la taxa AROPE (que mesura, quantitativament, la taxa de risc de pobresa i d'exclusió). Un altre informe, també del 2017, centrat en la ciutat d'Olot, presenta una realitat menys dramàtica però també amb aspectes a considerar. Concretament, entre un 5 % i un 10 % de la població es troba en situació de pobresa severa, i, malgrat que les xifres d'ocupació són elevades, una anàlisi de les condicions laborals evidencia, entre altres qüestions, un predomini de salaris baixos (la meitat dels assalariats cobra entre 655 euros i 1.200 euros). Així mateix, hi ha un col·lectiu important de persones, gairebé el 10 %, en risc de

veure com es cronifica la seva situació d'inactivitat laboral, amb tot el que això comporta.

Aquests exemples no són casos aïllats, sinó que altres municipis gironins presenten situacions similars. La lectura atenta de l'activitat dels serveis socials ens alerta de problemes i reptes en àmbits diversos, com són l'atenció a les persones dependents, els reptes de present i futur que suposa el progressiu envelliment de la població i la necessitat de dissenyar estratègies que permetin atendre les necessitats d'autonomia i dependència de manera digna. Així mateix, els infants són un altre dels col·lectius de risc, especialment pels efectes a llarg termini que suposen les mancances durant una etapa vital que és crucial per al desenvolupament d'aptituds, habilitats i competències bàsiques. Les polítiques redistributives, en aquest cas, són especialment importants, en el sentit que tot allò que s'inverteixi de manera preventiva és més eficaç que l'articulació d'accions reactives. A més, s'evidencien altres fenòmens, com els efectes de la cronificació de la pobresa, els treballadors pobres, la precarietat, especialment en el sector de les cures i el sector social, la pèrdua dels vincles comunitaris i els processos d'individualisme i de solitud no volguda, entre d'altres.

La relació entre diversitat i desequilibri

A banda de les qüestions pròpies dels serveis socials, hi ha altres realitats certament preocupants i que posen de manifest la necessitat de planificar estratègies integrals en la lluita

contra els processos d'exclusió social. En destacarem dues que ens semblen especialment rellevants. La primera és la segregació territorial, que té a veure amb l'equilibri territorial i l'urbanisme. Aquests processos, que es donen en diversos municipis de la província, són especialment greus en la lluita contra l'exclusió. L'existència de zones urbanes perifèriques, sense els recursos bàsics garantits, com ara l'electricitat, però també sense els serveis ni els equipaments bàsics, i desconnectades dels nuclis urbans, converteix aquests territoris en prioritaris en la lluita contra les desigualtats. Una segregació, així mateix, que també es dona, per exemple, en urbanitzacions aïllades dels nuclis urbans.

La segona és la qüestió migratòria, de la qual creiem que és necessari parlar com una variable determinant en la situació d'inclusió o exclusió socials. Diversos estudis alerten que la diversitat pot esdevenir un factor de desigualtat. Això afecta les persones immigrades, però també els fills i filles de la immigració, persones nascudes a casa nostra i que sovint són víctimes de discriminació i racisme en àmbits com l'educatiu, el mercat de treball i l'accés a l'habitatge. Precisament, en una jornada organitzada pel Campus de Cohesió Social de la Universitat de Girona, es van sentir testimoniatges esfereïdors de diversos joves, que haurien de fer reaccionar el conjunt de la societat i les institucions per lluitar enèrgicament contra les actituds racistes i discriminatòries.

Lamentablement, hi ha molts altres elements que hauríem pogut analitzar a l'hora de justificar la tesi d'aquest article. La demarcació de Girona no està exempta de realitats, problemes i necessitats socials severes que afecten els drets de la ciutadania i la justícia social. Les polítiques públiques haurien de prioritzar accions en aquesta direcció, amb una mirada que vagi més enllà de les particularitats de cada municipi i que afavoreixi una perspectiva provincial que aprofiti les sinergies del treball en equip. Creiem que invertir en les persones és una de les decisions més estratègiques que es poden adoptar.

>> *El col·lectiu de persones immigrants té un risc elevat de caure en la pobresa i d'haver d'optar per la mendicitat. (Foto: ANIOL RESCLOSA)*

